

De Rosdoek

nr 34

heemkundige studiekring
De Acht Zaligheden

heemkundige studiekering
de acht zaligheden

D E R O S D O E K

Aflevering 34

December 1984

Redactieadres: Th. van der Aalst, Ganzestraat 17,
5527 CA Hapert, tel. 04977-1671.

Administratie: C.H.M. Witmer, Nijverheidslaan 16,
5506 EE Veldhoven.

VAN DE BESTUURSTAFEL

De uitgave van de inventarisatie van de Studiekring Kapellen en wegkruisen is rond.

Middels een belangrijke financiële bijdrage van 14 Rabo-banken uit onze Kempen is deze realisatie mogelijk geworden.

Op dit moment worden de drukproeven reeds nagekeken en het ligt in de bedoeling dat met enkele weken deze uitgave van de pers rolt. Intussen werd besloten om al onze kringleden hiervan een exemplaar aan te bieden. Deze zullen op zo kort mogelijke termijn worden verspreid. De overige zijn beschikbaar voor de verkoop.

Het is misschien een tip voor U met het oog op de aanstaande feestdagen eens aan dit boekje te denken. Een origineel en zinvol presentje tegen een zeer betaalbare prijs. Elders in dit nummer leest U meer over de inhoud ervan.

De cursus algemene heemkunde waarover in het no. 32 van onze Rosdoek werd gesproken, is nog niet zover, dat deze nog dit jaar van start kan gaan. Dit wordt 1985, maar het komt wel rond. Zodra mogelijk volgt informatie omtrent aanmelding, plaats, kosten e.d. Nog even geduld dus.

Onlangs, op 3 november jl. vierde onze buurkring Kempenland, Eindhoven, haar 40 jarig bestaansjubileum. Naar goed Brabants gebruik ontvingen de buurkring een uitnodiging om de feestelijke bijeenkomst rondom dit feest, bij te wonen. Vanwege Uw bestuur is hieraan gevolg gegeven door de heer H. Backbier en ondergetekende. Ook de heer H. Strijbos was daar aanwezig maar dit vanwege het feit dat hij medeoprichter en jarenlang bestuurslid, van deze kring is geweest.

Onze vice-voorzitter C. Cornelissen vertegenwoordigde het Stichtingsbestuur namens welk hij na de gezellige koffietafel, de gelukwensen aanbood. Ondergetekende mocht zijn woorden van felicitatie en waardering vergezeld doen

Redactieteam:

Th. van der Aalst, Ganzestraat 17, Hapert.

H. Backbier, Heike 6, Vessem.

J. v.d. Biggelaar, Kerkstraat 13, Wintelre.

Mevrouw Th. Cools-Van Son, Antwerpsebaan 9, Knegsel.

H. Huijbers, Weverstraat 10, Steensel.

A. Kockx, De Pottenbakker 44, Veldhoven.

De volgende Rosdoek verschijnt in Mrt. 1985.

Copy wordt ingewacht tot uiterlijk 1 februari 1985 op het adres van de redactie.

gaan van het fotoboek van ons kringlid P. v.d. Linden: Ons Vessem 1889-1979.

De grafheuvelgroep bij het voormalige huismeer onder Knegsel - tussen Knegsel en Zandoerle - die in 1951-1952 werd onderzocht onder leiding van Dr. C.C.W.J. Hijzeler, is de afgelopen weken door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek -R-O.B. te Amersfoort, vakkundig gerestaureerd. Na de opgraving werd aan deze groep niet veel aandacht meer besteed. Dit had o.a. dan ook tot gevolg dat de "heuvels" praktisch niet meer te zien waren. Thans is dit weer wel het geval. Op uitnodiging van de provinciaal archeoloog de heer W. Verwers, bracht zowel het gemeentebestuur van Vessem als van Veldhoven (de heuvels liggen nl. op eigendom van Veldhoven) een bezoek aan deze grafheuvelgroep. Jammer dat van de resultaten van het onderzoek nog zo weinig is gepubliceerd. In het no.1 van jaargang 1952 van Brabants Heem schreef de voorganger van de heer W. Verwers, de heer G. Beex, hierover een artikel.

Tijdens de laatstgehouden vergadering van de Raad van Aangeslotenen van de Stichting, werd mededeling gedaan van een te houden onderzoek in de trends en leemtes in de noordbrabantse geschiedbeoefening. Dit onderzoek zal worden uitgevoerd door de historische sectie van het Noord-Brabants Genootschap. Verwacht wordt dat ook leden van onze kringen hieraan hun medewerking verlenen. Graag nodig ik U uit, indien U dit gevraagd wordt, Uw medewerking hieraan wel te willen verlenen. Het is belangrijk voor het totaal van de beschrijving van de geschiedenis van onze eigen streek.

Voor de volledigheid: tijdens bedoelde bijeenkomst, op 31 oktober jl. te Tilburg, werden de 66e en 67e kring van de Stichting verwelkomd. 't Is maar dat U het weet.

Uw voorzitter.

HERDENKINGSTENTOONSTELLING IN " ' t OUDE SLOT".

Door de interim-commissie voor het gemeentelijk museum " 't Oude Slot" wordt een herdenkings-tentoonstelling "Veldhoven 1940-1945" voorbereid.

Het ligt in de bedoeling deze expositie te houden in de loop van april-mei 1985.

De eerste besprekingen hebben hieromtrent reeds plaatsgevonden.

Bij de opzet voor deze tentoonstelling wordt rekening gehouden met een aantal zaken uit de samenleving zoals zich deze in de bedoelde periode hebben voorgedaan.

Te denken valt hierbij o.a. aan de mobilisatie-tijd, de bezetting met distributie-perikelen, jodenvervolgung, illegaliteit en verzet, het bestuur, oorlogsschaden, de gesneuvelden, het vliegveld e.d.. Het geheel uiteraard gericht op onze eigen gemeente en in samenhang met de directe omgeving.

Graag doet de commissie voornoemd een beroep op U lezer van dit blad, als U in de gelegenheid bent om aan deze tentoonstelling op enigerlei wijze een bijdrage te leveren. Het geheel wordt gecoördineerd door de heer J. Hoeks, Herikbeek 10, te Veldhoven, tel. 040-535070, met wie men voor eventueel nadere informatie contact kan opnemen.

Th. van de Ven

**Noordbrabants
Museum**

In het Noordbrabants museum, Bethaniëstraat 4, 's-Hertogenbosch zijn nog tot 10 februari 1985 te bezichtigen de tentoonstellingen:
Aanwinsten
aankopen, schenkingen en bruiklenen uit '83-'84.
Tekeningen van Brabantse kunstenaars
aangekocht door de provincie Noordbrabant.

Pijpekoppententoonstelling in Vessem

Omstreeks april-mei 1985 zal een werkgroep uit de heemkundevereniging "De Hooge Dorpen Vessem, Wintelre en Knegsel" een tentoonstelling houden over de aardewerk tabakspijp, zoals die in de periode vanaf 1600 tot 1940 werd gebruikt.

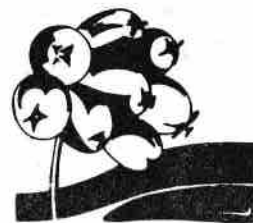
in onze regio. De tentoonstelling zal voornamelijk gebaseerd zijn op vondsten op akkers in de gemeente Vessem c.a. Daarnaast zijn de organisatoren geïnteresseerd in vondsten van pijpekopfragmenten uit de omgeving van Vessem.

Daarom zouden we graag in contact willen komen met personen, die pijpekoppen in hun bezit hebben afkomstig uit de Kempen of uit Noord-Brabant en die bereid zijn die voor de tentoonstelling in het gemeentehuis te Vessem uit te lenen.

Ook ander rookgerief zoals tabaksdozen of -potten, pijperekken of reproducties van afbeeldingen van (klei-)pijprokende personen zijn bij ons welkom. Eveneens zijn we geïnteresseerd in oude voorschriften of reglementen inzake het pijproken in brandgevaarlijke gebouwen.

Mocht U op het bovenstaande willen reageren dan verzoeken wij U vriendelijk contact te willen opnemen met

André Lieberom
Sparrenlaan 3
Knegsel
tel. 04970-4143

**heemkundige studiekring
de acht zaligheden**

Nieuw lid:

Hr. L.H.M. Schats, Oosterhout

VAN DE BOEKENPLANK

Breda: de koorbanken van de Grote of Lieve Vrouwekerk/ door J.A.J. Verspaandonk.
Amsterdam: Buijten en Schipperheijn, 1984.
176 p. Prijs f 25,-- ISBN 90-6064-459-X

Aangeharkt Nederland: beschouwingen over het landschap van de verzorgingsstaat/
Baarn: In den Toren, 1984.
99 p. Prijs f 22,50 ISBN 90-6074-119-6

Vijftig jaar Kring van Schuttersgilden "Het Kwartier van Oirschot", 1934-1984/ eindred. J. Abrahams, A. van Esch en G. Steijns.
Kring van Schuttersgilden "Het Kwartier van Oirschot", 1984.
184 p. Prijs f 30,-- ISBN 90-6498-301-1

Brabants Kempen- en vennenpad.
Amsterdam: Nivon; VVV Luijksgestel-Oisterwijk, 1983.
65 p. ISBN 90-70601-08-7 Prijs f 11,25
(Stichting Lange-Afstand-Wandelpaden; LAW 502)

Noordbrabants historisch jaarboek/ publ. van het Noordbrabants Genootschap. Jrg. 1, 1984.
's Hertogenbosch: Noordbrabants Genootschap; Zutphen: Walburg Pers, 1984.
VIII, 256 p. Prijs f 39,50 ISBN 90-6011-276-6
Voortzetting van: Varia Historica Brabantica, dl.11

Oud-Nuenen achteraf bekeken: een fotobeeld van Oud-Nuenen over de periode 1900-1940 en bevrijdingsbeelden uit 1944/ bijeengebracht en beschreven door J.C. Jegerings.
Hapert: De Kempen, 1984.
191 p. Prijs f 36,-- ISBN 90-70427-25-7

Waalre en Aalst in het verleden/ door S.H.A.M. Zoetmulder. Dl. 2.
Waalre: Gemeente Waalre, 1984.
II, 208 p. Prijs f 25,--

Van Gogh en Nuenen/ door Ton de Brouwer.
Uitgeverij Van Spijk, 1984.
140 p. Prijs f 39,50 ISBN 90-6116072-7

Vernoemingsnamen: een onderzoek naar de rol van de vernoeming in de Nederlandse toponomie/ door Robert Rentenaar.

Universiteit van Amsterdam; P.J. Meertens Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde, 1984.
XX, 454 p. ISBN 90-70389-10-X
Proefschrift GU Amsterdam

Boeren is loeren: een greep uit de 17.000 weerspreuken/ door Paul van Zummeren.
Almere: Tor, 1984.
192 p. Prijs f 29,50 ISBN 90-6372-121-8

Middeleeuwse Dominicanenkloosters in Nederland: bijdragen tot een monasticon/ door S.P. Wolfs.
Assen: Van Gorcum, 1984.
XXI, 387 p. Prijs f 95,-- ISBN 90-232-2035-8
(Van Gorcum's historische bibliotheek; nr. 101)

Kleine Middelnederlandse syntaxis/ door J.M. van der Horst. 2e herz. dr.
Amsterdam: Huis aan de Drie Grachten, 1984.
90 p. Prijs f 17,50 ISBN 90-6388-201-7

Eindhoven vroeger en nu/ door Karel Vermeeren.
Rijswijk: Elmar, 1984.
144 p. Prijs f 29,90 ISBN 90-6120-455-0

Bevolking, economie, en cultuur van het oude Kempenland: de dynamiek van een plattelands-samenleving/ door Peter Meurkens.
Bergeijk: Stichting Eicha, 1984.
ca. 240 p. Prijs f 34,50 (excl. verzendkosten).
Bij voorintekening f 29,50 (10 dec.).
Verschijningsdatum eind december.

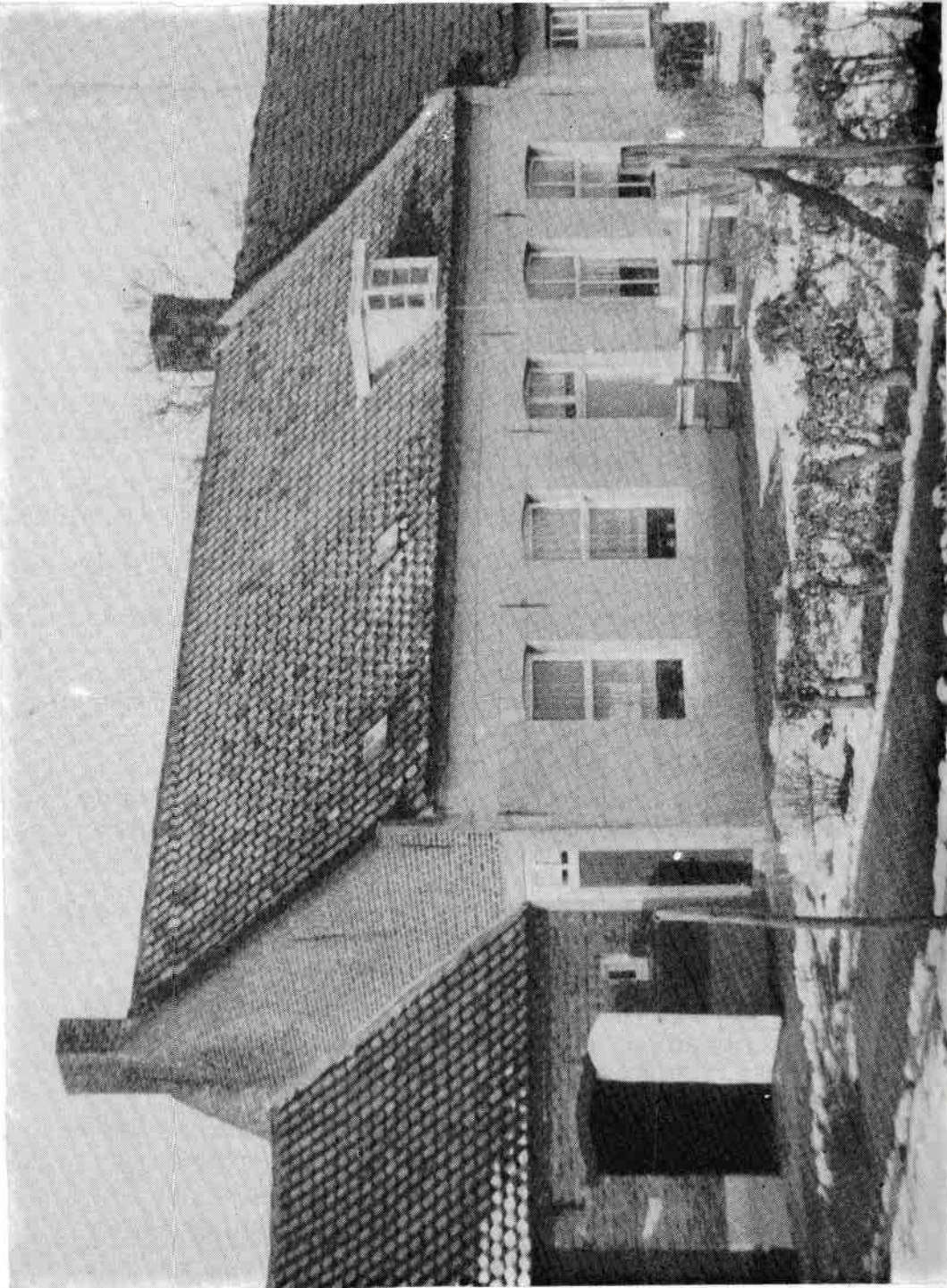
Kroniek van de Kempen: verzameling artikelen verschenen in de Kempen Pers in 1983/ door Harrie Franken, Wim van Gompel, Frans Hoppenbrouwers e.a.
Hapert: Drukkerij-Uitgeverij "De Kempen", 1984.
252 p. Prijs f 36,90 ISBN 90-70427-30-3

H. Huijbers

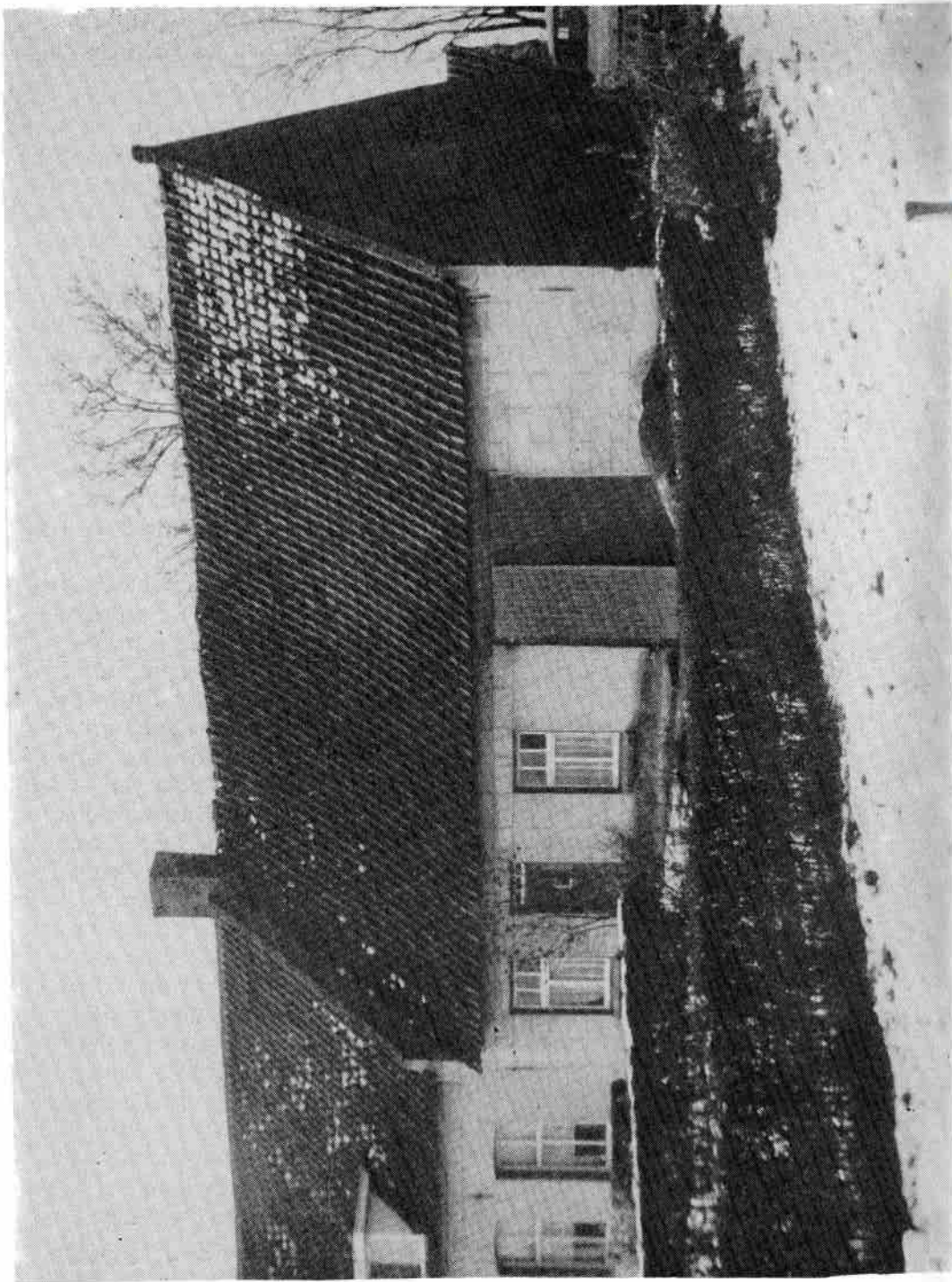
Verandering. De Dorpsstraat van Luyksgestel IV

Tussen een serie in 1969 opgenomen zwart-wit-negatieven vond ik opnamen van de huizen Dorpsstraat 1-2 en Sengelsbroeksestraat 20 te Luyksgestel (afb. 1 en 2). Het eerste huis staat er nog hetzelfde bij, afgezien van enkele storende luifels, het tweede is kort nadat ik het vastlegde geheel herbouwd met uitzondering van de kelder en enkele binnenmuren. De hoofdvorm bleef weliswaar hetzelfde, maar is vertaald in gele baksteen en sneldekpannen, waarbij alleen de windwijzer met de letters BL (Bernardus Lommelaers, een koperteut?) weer op het dak is teruggezet.

Dorpsstraat 1-2 ligt met een diepe en van hagen voorziene tuin evenwijdig aan de straat, een situatie die al op de oudste topografische kaart, de manuscriptkaart van ca. 1837, te zien is. Tegenover de huizen ligt de splitsing Dorpsstraat, Sengelsbroeksestraat en Schatersdijk, die toen het karakter had van een driehoekig plein. Enkele maanden geleden heb ik beide huizen van binnen kunnen bekijken. De bewoner van no. 2, de meer dan negentigjarige Kees Schippers, wist over zijn huis enkele interessante dingen te vertellen. Het zou in 1628 of 1728 "door een Duitser" voor een teut gebouwd zijn. In de vorige eeuw woonde er tot zijn dood in 1876 de oud-pastoor van het dorp, Gerardus Gantevoort. Toen moet het huis nog een vrij deftig dorpshuis zijn geweest. Enkele decennia later was dat wel anders. Toen raakten alle grote teutenhuizen langzamerhand in verval: ze werden omgebouwd tot boerderij of er woonden meerdere gezinnen in opgesplitste grote kamers. Zo ook in Dorpsstraat 1-2 waar in 1918 een grootscheepse verbouwing plaatsvond en drie arbeidersgezinnen huisden: de families Wils, Poppeliers en Scheerens. Aannemer Groenen bouwde in dat jaar een grote schuur tegen het huis, waarin de restanten van een bakhuis tegen de zijgevel werden opgenomen. Het dak werd volledig vernieuwd en met

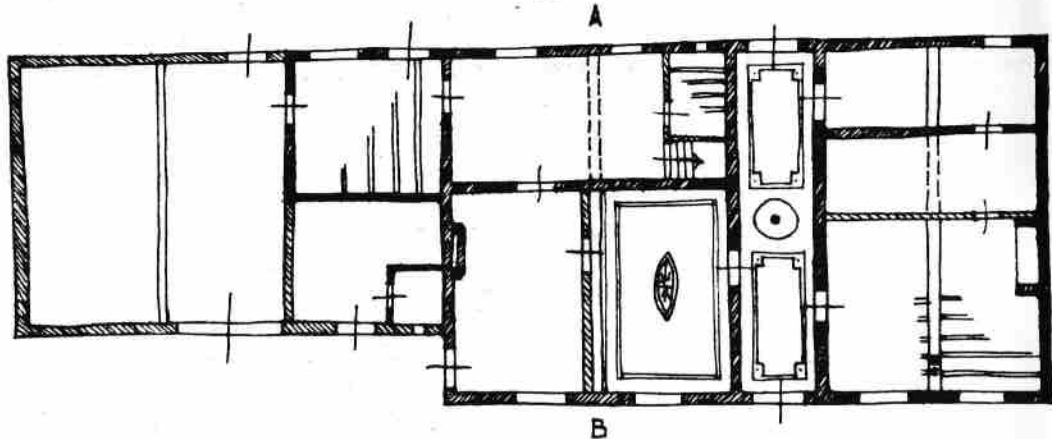

Afb. 1: Dorpsstraat 1-2 in 1969.

Afb. 2: Sengelsbroeksestraat 20 in 1969.

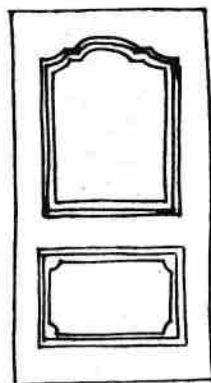
nieuwe pannen gedekt, de oude werden op de schuur gelegd. Niets ging verloren.... Nu wonen er twee gezinnen, de scheidingsmuur ligt links van de voordeur. Ondanks de veranderingen behield het huis zijn oude hoofdvorm. Een fors eenlaags gebouw met een met rode oudhollandse pannen gedekt zadeldak, tussen topgevels met boerenvlechtingen. De voorgevel heeft links en rechts van de voordeur twee segmentvormig getoogde raamopeningen en telt in totaal vijf traveeën. De raamkozijnen zijn terugliggend geplaatst en hebben dun raamhout. Ze zijn blijkbaar volgens de zuidelijke bouwmethode na de bouw van de muren geplaatst, het hout heeft geen dragende functie. Ondanks het feit dat Luyksgestel tot het begin van de 19e eeuw tot het Bisdóm Luik behoorde, is het het enige huis in het dorp met dergelijke ramen. De indelingen zijn veranderd. Ik herinner me nog dat no. 2 zesruits schuiframen had. No. 1 heeft nog deze ramen, zij het dat er enkele roeden ontbreken in de benedenramen. De voorgevel is rond 1930 geheel gepleisterd op een toen veel gebruikte manier, die door onkniepe groeven de illusie tracht te wekken dat het huis is opgebouwd uit grote natuursteenblokken. Sinds de splitsing in twee huizen is in de linker zijgevel een tweede voordeur geplaatst. Voor de rest gaat deze zijgevel schuil achter de latere schuur. De achtergevel van no. 1 is gepleisterd maar no. 2 toont bruinrode handvorm baksteen met een formaat van 21 bij 9,5 tot 10,5 bij 4,5 tot 5, gemetseld in kruisverband met toepassing van klezoren op de hoeken en bij de ramen. Dit duidt erop dat als het huis in het jaar 28 gebouwd is, dit waarschijnlijk 1728 zal zijn. Het steenformaat is vrijwel gelijk aan het teutenhuis Domineestraat 8 in Bergeijk, dat in 1722 is gebouwd. Het kelderraam in de achtergevel van no. 1 hoort bij de kelder van Sengelsbroeksestraat 20, die onder de opkamer van no. 1 doorloopt. In het midden de achterdeur. Rechts een tweetal ramen van no. 2. Een raam is verkleind rond 1918,

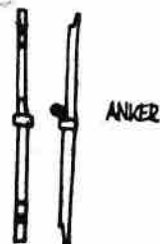
PLATTEGROND OUD MUURWERK LATER MUURWERK

W.M. '84

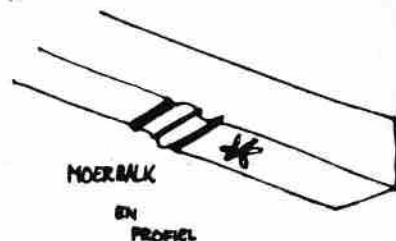
3. Schetsmatige plattegrond van Dorpsstraat 1-2

GREVEN
BINNENDEUR

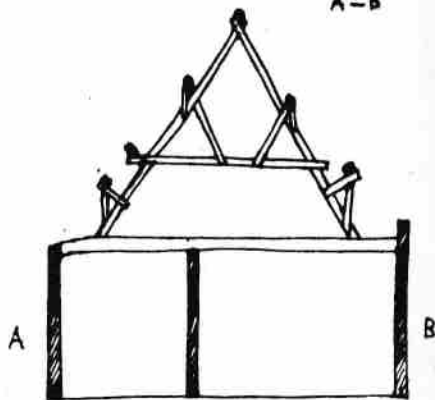
ANKER

MOERBAALK
EN
PROFIEL

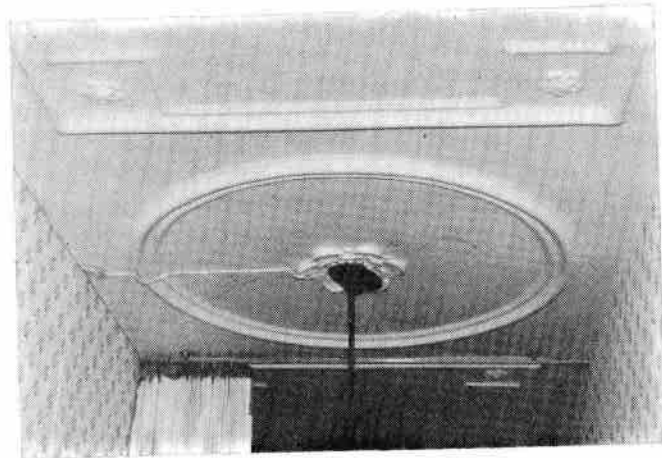
DOORSNEDE
A-B

5. Details van no. 1.

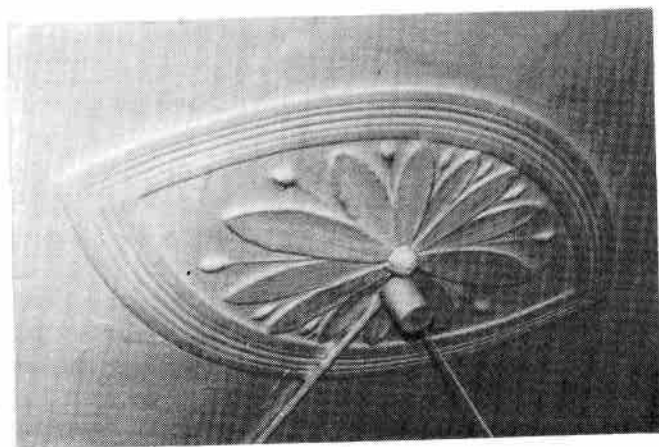
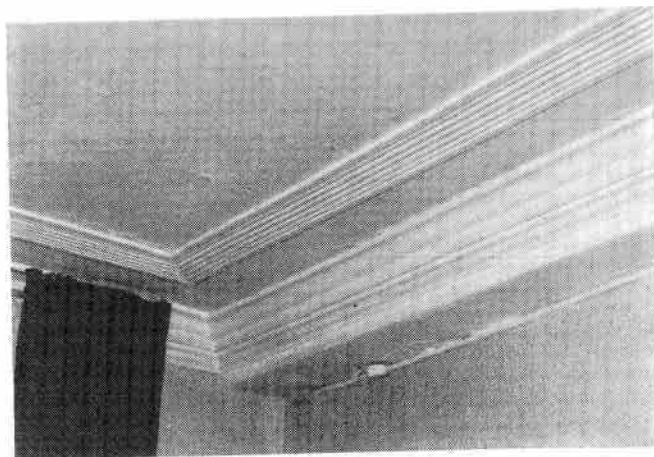
6. Doorsnede over huis no. 2, met de lagere achtergevel links.

het andere bezat vroeger kleine ruitjes. In de schuur van 1918 is het rechthoekige bakhuis opgenomen, wat te zien is aan het oude muurwerk, dat contrasteert met de helrode "Belgische" machinale steen van de rest van de schuurgevels. De korte zijgevel was oorspronkelijk van hout en is later 'versteend'. Inwendig is het huis sterk gewijzigd (afb. 3), hoewel de hoofdindeling moeiteloos terug te vinden is. Het huis heeft een middengang, geflankeerd door kamers. De voorkamer van no. 1 heeft twee balkvakken en twee ramen aan de straatkant. Tegen de zijmuur met Sengelsbroeksestraat 20 bevindt zich een brede schouw met de oude schouw balk. Een laat-19e eeuwse muur deelt de kamer in tweeën, maar oorspronkelijk was er een vierkante ruimte met een moer- en kinderbalckenplafond. De kinderbalcken zijn niet oud, de moerbalk daarentegen is nog uit de bouw tijd van het huis en heeft een ojiefprofiel met een gesneden rozet (afb. 5). Het ojief doet ook weer denken aan de balkzoolversiering in Domineestraat 8 in Bergeijk. Achter de vroeger vierkante kamer liggen de kelders van no. 1 en Sengelsbroeksestraat 20, waarboven de opkamer. De gang heeft een stucplafond met twee langgerekte velden en een rond veld ertussen (afb. 4). Ook vinden we hier een drietal grenen paneeldeuren met spiegelboog (afb. 5). Huis no. 2 heeft ook een vierkante voorkamer gehad van twee vakken, die door een latere muur van pleister- en vlechtwerk, zogenaamd 'Brabants werk', in tweeën is gedeeld. De linker kamer heeft evenals de erachter gelegen keuken een boardplafond, de rechter kamer daarentegen bezit een vroeg-19e eeuwse stucplafond met aan de randen een profiellijst. Ook de moerbalk is gestuct. Binnen het veld van muren en moerbalk bevindt zich een geribde lijst en in het centrum een gepunt ovaal met een merkwaardig bloemmotief (afb. 7 en 8), dat schijnt te bestaan uit brede, generfde bladeren en lange meeldraden. Het geheel doet ietwat denken aan een boerse

Afb. 4:
Stucplafond
in de gang
van no. 1
(voorjaar
1984)

Afb. 7:
De kroonlijst
van het
stucplafond
in no. 2
(voorjaar
1984)

Afb. 8:
Detail van
het stuc-
plafond
(voorjaar
1984)

interpretatie van de verfijnde Empire-stijl. Ook vinden we hier een oorspronkelijk met marmer beklede schoorsteenmantel met afgeschuinde hoeken. In de keuken aan de achterzijde zijn een kelderruimte en trap afgescheiden. Hier zijn de oorspronkelijke kinderbalken te zien. Het in de schuur opgenomen vroegere bakhuis heeft ook eiken kinderbinten. De oven is gesloopt. De zolderetage is altijd opslagruimte geweest en is door een oudere muur in tweeën gedeeld. No. 1 heeft hier moderne kamers, no. 2 bezit nog de open zolder met onbeschoten kap. De spanten zijn in 1918 volledig vernieuwd in deels onbezaagd hout en zijn nogal verwarrend geconstrueerd (afb. 6). Alleen de gordingen blijken uit de oude bekapping afkomstig te zijn. De oude kap is uit deze onderdelen niet te reconstrueren. Wel is op zolder duidelijk zichtbaar dat de voorgevel van het huis is voorzien van een borstwering en de achtergevel niet. Hierdoor maakt de achterzijde een wat landelijker indruk.

De schuur bestaat uit een bergruimte, een dwarsdeel en een stalruimte, waarboven een hooitas. In de scheidingsmuur met het woonhuis is de moet van het zadeldakje van het bakhuis te zien. Tenslotte bevindt zich achter het huis een schuurtje met een zadeldak dat haaks op het huis gericht is. In de voorgevel van dit schuurtje is een dubbele inrijdeur opgenomen uit het sigarenfabriekje dat Jan van Montfort in het begin van onze eeuw dreef aan de Kapellerweg.

Ondanks allerlei wijzigingen is het 18e-eeuwse huis toch nog een markant onderdeel van het bebouwingslint van de Dorpsstraat. Het is een der oudste dorpshuizen van Luyksgestel en verdient bewaard te blijven, ook al is het niet op de monumentenlijst geplaatst. We moeten er erg zuinig op zijn, want het is een vertegenwoordiger van de steeds kleiner wordende groep 17e en 18e eeuwse dorpshuizen. Het is interessant omdat het zijn constructie met balkdragende

muren en lagere achtergevel zo goed bewaard heeft en er inwendig nog zoveel oude versierende onderdelen over zijn. Een dergelijk huis zal, na eventuele gedeeltelijke herstelling, zeker nog jaren een woonfunctie kunnen vervullen.

Wies van Leeuwen

GRENZEN EN HUN MARKERINGEN

800/3014/3,7675 m

Onder deze titel hield ons medelid de Heer J.W. Bieze uit Veldhoven een uiteenzetting over het ontstaan van landsgrenzen en de wijze waarop deze grenzen zichtbaar werden en worden gemaakt.

Een van zijn hobbies is het vastleggen op foto en dia van deze grensmarkeringen, een zeer tijdrovende aangelegenheid, zoals steller dezès ervaren heeft; ik vergezel hem zo nu en dan op zijn expedities langs de nederlandse grenzen. Onze staatsgrenzen van nu zijn in verdragen met onze nabuurstaten heel nauwkeurig vastgelegd. Zij kunnen gebaseerd zijn op natuurlijke omstandigheden (b.v. voor een deel de loop van de Maas tussen België en Nederland, eerder bestaande grenzen van lokale of regionale bestuursgebieden (gemeenten, heerlijkheden, provincies), plaatselijke omstandigheden van destijds (b.v. een omsloten kasteel), situatie van strijdende legers bij vredesonderhandelingen, (zo loopt van Swalmen tot Mook een z.g. artilleristische grens. De grens volgt de loop van de Maas op een afstand van 800 rijnlandse roeden (3014 m), zijnde het maximale schootsbereik van de kanonnen in het jaar 1815; De stad Maastricht met een gebied van 1200 vademmen, gerekend van het uitwendig glacis van de vesting werd aan Nederland toebedeeld. (1200 vademmen = 2037,6 meter)), enz.

Na enige illustratie van grensmarkeringen tussen andere landen begon de Heer Bieze met de grensmarkeringen tussen België en Nederland

1200/2037,6/1,690 = 1m70

□ 2
14,2m

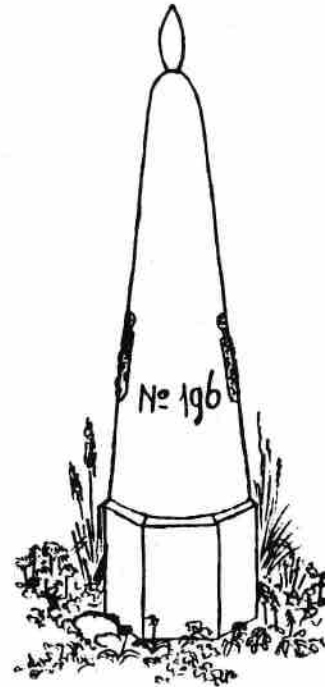
en kwam als eerste het algemeen bekende drielandenpunt bij Vaals ter sprake. Het toeristische drietal grenspalen aldaar geeft echter niet het juiste grenspunt aan: dit ligt er circa 25 meter vandaan. Bij de vastlegging van dit punt in 1839 was het nog een vierlandpunt, omdat toen het gebied van Moresnet gescheiden gehouden werd: na Wereldoorlog I (1914-1918) is dit gebied naar België overgegaan.

De vorm van de in 1843 geplaatste ijzeren belgisch/nederlandse grenspalen is u wel bekend.

In het gebied van de Kempen staan de grenspalen dikwijls ver van elkaar met ongenummerde hulp- of tussenstenen ertussen; in Zuid-Limburg echter niet ver van elkaar en vooral de grens westelijk van Maastricht is druk en ogenschijnlijk grillig bezet met grenspalen. Dit laatste vond zijn oorzaak in het feit, dat de grens een bepaalde afstand moest volgen vanaf de omtrek van het fort en de

vestingmuren van vele driehoekige uitbouwen waren voorzien.

Dichter bij onze regio komend treffen wij in Budel en Someren voormalige grenspalen aan, die in de 17e eeuw door de Admiraliteit der Zeven Provinciën geplaatst werden. Deze zijn van hardsteen en van geheel andere vorm dan de huidige grenspalen of grensstenen: smal, rechthoekig, hoog en voorzien van het wapen van de Admiraliteit. Tussen Budel en de Achelse Kluis staat nabij een officiële ijzeren grenspaal een arduinen paal, die vroeger de scheiding aangaf tussen de Heerlijkheid Heeze-

Leende en de Baronie van Cranendonk.

De huidige staatsgrens loopt door de tuin en het kerkhof en door enige gebouwen van de Achelse Kluis heen: er staat een grenspaal binnen het ommuurde terrein.

Dichtbij het punt, waar de Dommel Nederland binnenkomt, fungeert een natuursteen als grensmarkering, die vroeger het uiterste punt van het Graafschap Loon aangaf en met de naam: "Graaf van Loon" beschreven wordt. Dit punt wordt als zodanig reeds genoemd in een akte van 1331 als begrenzing van een gemeeynt (een gemeenschappelijk grondgebied voor de nabije bewoners).

De grens tussen Nederland en België in onze regio werd gesteld op de situatie vóór 1648; alleen omdat Luyksgestel overgegaan was naar Nederland en Lommel naar België, werden hier nog nadere veranderingen aangebracht: 384 hectaren van de belgische gemeenten Lommel en Mol kwamen bij de nederlandse gemeente Bergeyk; 384 hectaren van Bergeyk en Luyksgestel gingen over naar Lommel en Mol.

Alle ijzeren grenspalen hebben een opvolgend nummer, bij Vaals te beginnen met nummer 1 en te eindigen bij de Noordzeekust van Zeeuws-Vlaanderen met het nummer 369. Enkele ijzeren palen zijn vermist, sommige later bijgeplaatst en voorzien van het nummer van de voorafgaande paal met daarbij het woordje "bis". Bij het Zeeuws-Vlaamse Retranchement treft men echter drie palen met hetzelfde nummer; na drooglegging van een watergebied moest men opnieuw de grens aangeven en liet men de vorige paal staan.

Een uitzondering is echter ook de aan de rechterkant gelegen paal bij de grensovergang Eersel-Postel; deze heeft geen nummer; wel de grenspaal aan de linkerkant; een verklaring voor deze uitzondering is niet bekend.

Het is u wel bekend, dat de belgische enclave Baarle-Hertog bij Baarle-Nassau heel wat

vreemde situaties schept, wat betreft de loop van de grens; de Heer Bieze toonde met zijn dia's hiervan meerdere voorbeelden.

Het controleren en in orde houden van de grenspalen is een gezamenlijke taak van de belgische en de nederlandse gemeente, die bij de betreffende paal aan elkaar grenzen. De wijze, waarop dit in feite geschiedt, blijkt zeer verschillend; sommige palen zijn netjes zwart en wit geschilderd, maar tussen België en Zeeuws-Vlaanderen blijkt men soms heel andere kleuren te gebruiken; weer andere palen verroesten, verzakken, dreigen om te vallen, zijn door grondverplaatsing bijna in de bodem verdwenen, enzovoorts. Een grenspaal uit het Zuid-Limburgse Eijsden trof men zelfs aan bij een café in het Groningse Nieuweschans!

De perfecte dia-vertoning en de helder gesproken toelichting zullen zeker tot gevolg hebben dat we de "dode" grensmarkeringen gaan zien als "levende" delen van onze geschiedenis, ook al zou de voorlopig nog utopisch lijkende opruiming van de laatste beletsels voor een onbeperkt maatschappelijk verkeer met onze nabuurstaten eens tot stand komen.

Mogelijk zal de uit het Frans te vertalen tekst, die de juiste punten voor de in 1843 te plaatsen grenspalen beschrijft, in latere afleveringen van "De Rosdoek" gepubliceerd worden, voorzover die op onze regio betrekking heeft. Dan zult u wellicht perceelsaanduidingen en bewonersnamen tegenkomen, waarmede u verbindingen kunt leggen naar gegevens van nu.

De totale dokumentatie over de grensmarkeringen tussen Nederland en België en tussen Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland wil de Heer Bieze te zijner tijd ter beschikking stellen aan het Belastingmuseum te Rotterdam.

Th. van der Aalst.

Langs 's Heren Wegen: kleine religieuze monumenten in de Acht Zaligheden; een stukje nog levende heemkunde te boek gesteld.

In elke maatschappij doen zich tijdseigen verschijnselen voor welke zijn weerslag krijgen in directe uitingen hiervan in de praktijk. In onze omgeving is het kleine religieuze monument in de vorm van wegkruisen, H. Hartbeelden en kapelletjes daar een uitstekend voorbeeld van.

Door het lofwaardige initiatief van onze heemkundige kring om dit te inventariseren en te boek te stellen, krijgen we hier een goede indruk van. In een vrij besloten, diepgelovige, maar niet rijke gemeenschap kwamen zij tot stand als gevolg van heersende omstandigheden. Ten aanzien van het oprichten van H. Hartbeelden wil ik u verwijzen naar hetgeen J. van den Biggelaar schrijft in zijn artikel over het H. Hartplantsoen te Wintelre. Deze devotie tot het H. Hart wordt in Steensel nog steeds in ere gehouden tijdens de viering van de H. Eucharistie op iedere eerste vrijdag van de maand. De directe oorzaak van het oprichten van wegkruisen is in de meeste gevallen onduidelijk. Een van de redenen zal ongetwijfeld geweest zijn dat door deze kruisen, welke zich in de meeste gevallen langs de openbare weg bevinden, het volk buiten de geloofsbeleving in de kerk, dagelijks aan Onze Lieve Heer herinnerd kon worden.

Verreweg het grootste aantal kapelletjes zijn toegewijd aan O.L. Vrouw en vinden hun oorsprong in het eeuwenoude gezegde "Nood leert bidden". In dit geval was het de nagedachtenis en herinneringen uit de tweede wereldoorlog en het vervolg voor ons land daarop met de oorlog in Indonesië. Dat deze tot uitdrukking werd gebracht door verering van de Moeder Gods kwam door de diepgewortelde Mariale devotie van de Kempenaren, hetgeen ook teruggevonden kon worden in de centrale plaats van het Maria-

beeld in de Kempische woningen, dat nergens ontbrak. Voor de totstandkoming van een drietal kapellen geldt een andere oorzaak. Het Brabants Studentengilde had de goede gewoonte om in de vakantieperiode ergens in Brabant bij elkaar te komen om goede contacten met elkaar te onderhouden, waarbij een van de hoofdelementen vormde dat men wilde voorkomen dat door verblijf in den lande de katholieke geloofsbeleving zou verslappen of verdwijnen. Zo werden bij deze gelegenheden in Bergeijk, Eersel en Wintelre kapelletjes gebouwd. Het Brabants Studentengilde bestaat nu nog en is het meest actief vanuit de Landbouwhogeschool Wageningen. Een wat navrante bemerking bij deze kleine monumenten vormt het feit dat velen in de voorbije tijd, mede ingevolge de sterk veranderde situatie binnen de katholieke kerk, in verval geraakten of onverzorgd bleven. Gelukkig is er de laatste jaren weer gepaste waardering voor ontstaan, hetgeen ook blijkt uit hun huidige toestand en de wijze waarop ze onderhouden worden. Op vele plaatsen vindt je in de kapelletjes bloemen en kaarsen, hetgeen veelal gebeurt door particulier initiatief. Het is te hopen dat deze liefderijke uitdrukkingen een aanwijzing moge zijn dat zij bewaard blijven voor het nageslacht; en ook niet vergeter wordt waarom ze tot stand zijn gekomen.

Voorts zou ik onder de aandacht willen brengen om als vervolg op dit werk de huidige toestand van de kerkhoven in onze omgeving vast te leggen omdat in veel plaatsen sinds enige tijd grafrechten bestaan voor een periode van 10 jaar, waarna bij niet-verlenging hiervan, zerken verwijderd worden.

Tot slot is een woord van waardering op zijn plaats voor de vele leden van onze kring en de redactie van deze publicatie die door echt "heemkundig veldwerk" er voor gezorgd hebben dat er een stukje eigenheid van onze streek is vastgelegd en onder de aandacht van een groter publiek wordt gebracht.

H. Huijbers.

Een kerstlied uit Wintelre ?????

De meeste liederenbundels vermelden achter een van onze oudste kerstliederen, "Nu sijt wellecome" slechts dat het een Oud-Nederlands kerstlied is.

Uit "Een Duytsch Musyckboek, daerinne begrepen sijn vele Schoone Liedekens met IIII, V en de VI partijen; Nu nieuwelijck met groote neersticheyt ghecolligeert ende vergaert; gecomponeerd by diversche Excellente Meesters; Tot Loven, bij Peeter Phalesius ende Tantwerpen by Jan Bellerus, 1572"

blijkt dat dit lied aan een van de "Excellente Meesters" wordt toegeschreven en wel aan Jan van Wintelrooy. Andere "Excellente Meesters" in dit boek zijn o.a. Clemens non Papa, Noë Faignient, Lupus Hellinck, Johan de Lattre en Gerard van Turnhout, namen die men nog regelmatig tegenkomt. Het pleit voor Jan van Wintelrooy dat zijn werk samen met dat van deze meesters in een werk wordt opgenomen.

Jan van Wintelrooy komt men nu slechts zelden tegen ook al heeft hij nog andere werken op zijn naam staan zoals: "Al is den tijt nu doloreus..." en "omnus nu laet ons Gode loven". Bovendien heeft de Illustre Vrouwe Broederschap van den Bosch waarvan hij lid was zeker nog geschreven of gedrukte werken van hem in haar bibliotheek gehad, jammer genoeg is deze verzameling verloren gegaan.

Jan van Wintelrooy werd waarschijnlijk geboren in Wintelre, eertijds ook wel Wintelrooy geschreven, rond het jaar 1510 Een aanwijzing voor de veronderstelling dat hij in Wintelre geboren zou zijn is het Anniversarium van het oude kapittel van de St. Janskerk, berustende in het archief van de O.L.Vr. Kerk te Antwerpen waar hij vermeld staat als Joannis a Wintelre. Op 16 december 1528 werd hij als zanger, "Hoogteneur", aangenomen bij de Illustre L. Vrouwe Broederschap. Vanaf 1529 tot 1533 was hij intoneerder.

Het moet wel een zeldzaamheid geweest zijn dat

een zanger van de broederschap priester werd, aangezien Albertus Cuperinus er in zijn "Chronieke van der vermaerder ende vrome stadt van Tshertogenbosch" aandacht aan besteedt.

Hij schrijft: " in dese jaere (1534) op St. Jansdach, ante poartam latinam, heeft een van de sangers der broederschap van Ons Lieven Vrouwen gesongen sijn eersten misse opten autauer van ons Liever Vrouwen voorzeyt, wesende beneficiaet des selve autauers heer Jan van Wintelrooy, en hij wordt namaels Sangmeester".

Hij deed dus zijn eerste mis op 6 mei, de dag dat de marteling van Apostel Johannes voor de Latijnse poort herdacht wordt.

Zijn muzikale bekwaamheid deed hem in 1540 Gerard de Hondt als zangmeester opvolgen. Hij bespeelde ook muziekinstrumenten en luisterde samen met o.a. Jan Brugge feesten op waarbij zij respectievelijk speelden op viool en clavecimbel.

Van Wintelrooy overleed op 19 oktober 1576, of moet het 1596 zijn want er bestaat een acte van 1595 van hem waar hij wel ziek maar "sijns verstants, memorie ende vijf sinnen wel mechtich"; en werd begraven in de kapel der broederschap bij het altaar, waarvan hij zoveel jaren als beneficiaat de kerkelijke diensten verricht had en waar door zijn welluidende stem de gewijde gezangen de eer van God en de H. Maagd had geklonken.

Geraadpleegde literatuur:

Dr. G. van Dijck, De Bossche Optimaten

Bouwstenen I blz. 522-553

Schütjes IV blz. 206

TVNM 16 (1940) A. Smijers

Taxandria 30, Ch. Verrijt Blz. 212.

J. v.d. Biggelaar.

Zie bladzijden 26 en 27.

Nu sijt willecome

Joan Wintelroy.

S
A
T
B

Nu sijt wil - le - co - me, hee - re Christ, Want ghij on - ser al - der
 Nu sijt wil - le - co - me, hee - re Christ, Want ghij on - ser al - der
 Nu sijt wil - le - co - me, hee - re Christ, Want ghij on - ser al - der
 Nu sijt wil - le - co - me, hee - re Christ, Want ghij on - ser al - der

hee - . . . - re bist. Nu sijt wil - le - co - .
 hee - . . . - re bist. Nu sijt wil - le - co - .
 hee - . . . - re bist. Nu sijt wil - le - co - me, lie - . - ve hee - .
 hee - re bist. Nu sijt wil - le - co - me,

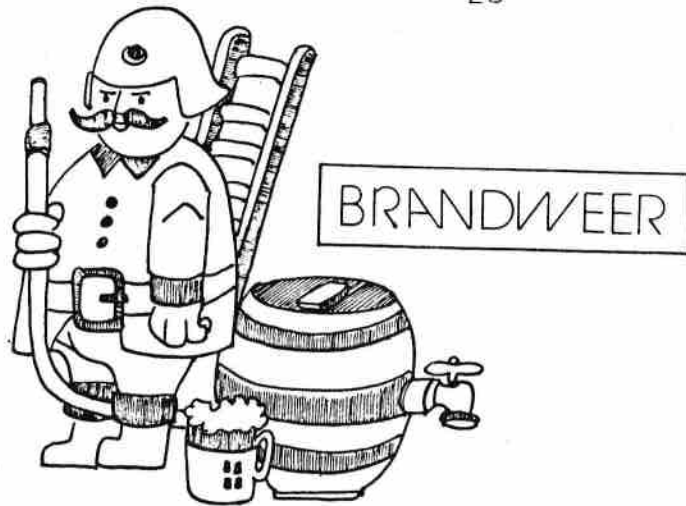
me, lie - ve hee - re, Hier in eert -
 me, lie - ve hee - re, Hier in eert - rijck,
 re, Hier in eert - rijck ist al - so scho -
 Nu sijt wil - le - co - me, lie - ve hee -

rijck, hier in eert - rijck ist -
 hier in eert - rijck ist al so
 ne, scho - . . . - ne, hier in eert - . - rijck
 re, Hier in eert - . - rijck ist al . .

al - so scho - . . . - ne, hier in eert - . - rijck
 schoon, ist al - so schoon, hier in eert - . - rijck ist al - so
 ist al - . . - so scho - . - ne, hier in eert - rijck ist al - so
 so scho - . . . - ne, hier in eert - . - rijck ist

ist al - so scho - . - ne, Ky - ri - . . . - o - leys.
 schoon, Ky - ri - o - leys, Ky - . . . - ri - o - leys.
 scho - . - ne, Ky - ri - o - leys, Ky - ri - o - . . . - leys.
 al - so schoon, Ky - ri - o - leys, Ky - . . . - ri - o - . . . - leys.

Uit: Oud-Nederlandse Kerstliederen
 Tilburg 1942
 In partituur gebracht door A. Smijers.

Vervolg 1

Brandgevaarlijk waren onze kempische dorpen wel. Daken van stro, schuren en schoppen van fitselwerk, hooi-stro-en houtmijten en turfschoppen. Verder heiplaggen en strooisel uit de bossen om het vee droog te laten staan in de stallen. Altemaal ontzettende brandbare spullen, en die voor het gemak van de boer zo dicht mogelijk bij huis. Als zo iets ging branden bleef het dikwijls, door de overvliegende vonken, ook niet bij de brand van één huis of schuur. Zo als bijvoorbeeld op 16 juni 1827 in Luyksgestel waar verschillende ingezetenen "door den brand zijn ongelukkig geworden" en waarvoor Gedep. Staten een collecte uitschreven om de ergste nood te lenigen.

In december 1827 vragen G.S. nog eens hoe het omstaat met de brandspuit en andere brandblusmiddelen. Hierop antwoordt het gemeentebestuur van Westerhoven pas op 30-6-1828, dus een half jaar later en wel als volgt:

Brievenboek Raad van Westerhoven Brandspuit
brief van 30-6-1828 n.a.v. Besluit van 4 december 1827.

"Ter voldoening van het hier nevens vermelde besluit hebben wij de eer op te geven, dat in deze gemeente geene brandspuit is, maar wel an-

dere brandblusmiddelen als Brandhaken, ladders en emmers.

Dat het in deze kleine gemeente moeilijk zoude zijn een Brandspuit te bekostigen, hetwelke alhier ook minder node is dewyl te Bergeyk een half uur van hier gelegen, een Brandspuit zal worden aangeschaft dat uit hoofde van byna volstrekt gebrek aan water het bezit eener Brandspuit nodeloos zou zijn; dat daarenboven de woningen te veel verdeeld en de gemeenschap met elkanderen te moeilijk zijn om zich met vrucht van de Brandspuit te kunnen bedienen, om welke reden het gemeentebestuur U Edele Groot Achtbare verzoekt, deze gemeente van de verplichting tot het aanschaffen van eene Brandspuit te ontheffen. Dat in deze gemeente een brandreglement zoo ter voorkoming als ter blussing van Brand bestaat.

Het Gemeentebestuur van Westerhoven. w.g. A. van Galen.

Sinds 1830 scheidt België zich af van Nederland en dat heeft tot gevolg dat hier in de nieuwe grensstreek nog al wat troepen worden gelegerd. Dat heeft verder tot gevolg dat er ook munitie wordt opgeslagen, en ter voorkoming van ongelukken hiermede bepaalt de Gouverneur van deze provincie op 24-11-1831 dat o.m. deze gemeente "by eene keur moet bepalen" dat het verboden is vuur te maken of te hebben in de nabijheid van Artillerieparken. Op 15 juni 1832 wordt dit besluit dan genomen luidende als volgt: "Ordonneert niet alleen het uitdoen van vuur op die plaatsen langs welke de transporten kruit moeten passeeren, maar verbied een ieder van ten minste honderd ellen der Artillerieparken op eenigerlei wijze vuur te hebben of te maken, en dat binnen voormelden afstand het roken van tabak is verboden op verbeurte eener boete van drie guldens, ten behoeve der ge-

meentenskas, en dat de overtreders bij onvermogen, om de boete te kunnen voldoen, zullen worden gestraft met eene gevangenis van een tot twee dagen".

Reeds in het allereerste Brandreglement van 1759 lezen we over het schoonhouden en uitdiepen van waterpoelen, kuilen en putten, zowel van de gemeente als van particulieren.

Het latere echte gemeentelijke reglement spreekt over gemeentelijke brandkuilen en waterpoelen en putten van partikulieren. De brandmeesters hadden de zorg voor dit onderhoud, en zij werden op hun beurt bij de schouwvoering over de waterleidingen weer gecontroleerd. Aanvankelijk door de regenten, later door burgemeester en wethouders.

In de schouwvoeringsrapporten in het archief van Westerhoven komt eenmaal een aanzegging hieromtrent voor, en wel op 11-7- 1834 met de volgende zin: "Jan Adriaans den boom uit den Brandkuil te halen".

Dat de aanvoer van bluswater nog altijd een groot probleem was bewijst een schrijven d.d. november 1841 van ene heer J.P. Bles, waarin hij met toestemming van de gouverneur van Noord-Brabant een nieuw soort brandemmers aanbiedt. Hij heeft namelijk in Parijs en elders in Frankrijk brandemmers van zeildoek gezien, er een van meegebracht, en nog verbeterd, en daar 10 jaren octrooi op verkregen. Zij hebben het voordeel boven de tot dan toe gebruikelijke lederen brandemmers dat ze meer inhoud hebben, minder plaats innemen en goedkoper zijn. Hij kan ze aanbieden tegen f 1,50 per stuk, te bestellen, af te halen en te betalen ten huize van de heer J. Walesen, aan de kleine Hekel naast het stadsbelastingkantoor te 's-Hertogenbosch. De kantonbode bracht deze brief bij alle burgemeesters, en hij had een model-brandemmer bij zich zodat de burgemeesters die ook konden zien.

Met de overtredingen op het brandreglement is het nogal los gelopen, of er is niet erg op get. In ieder geval zijn er geen boetes voor overtredingen op dit reglement in de gemeentekas verantwoord.

Een proces-verbaal van de gemeenteveldwachter Jan Adriaans tegen een knecht van Jan van Beek, bevindt zich nog in het archief. Het is nooit doorgezonden naar de "kantonregter te Eindhoven" omdat de achternaam van de knecht ontbreekt. Het proces-verbaal luidt als volgt:

"Relateere ik ondergeteekende Jan Adriaans, veldwachter van de gemeente Westerhoven, derde district, provincie Noord Brabant, op den eed bij den aanvang mijner bediening gedaan dat ik, op vrijdag den zeventiende dezer maand november des voormiddags om tien ure mij bevond ten huize, en wel bepaaldelijk in den stal van denzelfden Jan van Beek, bouwman te Westerhoven, waarin dorschende was, met een brandende pijp in den mond Hubertus.....dienstknecht woonende ten huize van voornoemde Jan van Eek, strijdig met artikel negen van het in deze gemeente in werking zijnde brandreglement de dato 18 april 1822 geaprobeerd den 25 july daaraan volgende, beoorlyk afgekondigd, aldaar bedreigd met eene boete van een gulden vijftig cents op grond van hetwelk ik hem heb gecalanceerd. Waarvan dit proces-Verbaal is opgemaakt op dato als boven en aan den burgemeester dezer gemeente afgegeven.

Westerhoven, den 17 november 1843.
w.g. J. Adriaans."

In hun brief van 30-06-1828 aan G.S., waarin het gemeentebestuur van Westerhoven motiveerde, waarom zij geen brandspuit kon aanschaffen werd gesteld dat als de nood aan de man kwam men een beroep op Bergeijk kon doen. In de praktijk kwam dit ook voor blijkens een deel uit de brief van 8 juni 1852 van de burgemeester van

Bergeijk, aan B. en W. van Westerhoven.

"Voorts nemen wij de vrijheid U heden te herinneren, dat in maart j.l. by het branden van het huys van Jan de Weerds, onze brandspuit met derzelver personeel ter hulp is gesneld. Het is ontwifelbaar, dat een spuit als de onze in dit ogenblik van zeer vele dienst had kunnen zijn, en mitsdien zal niemand uwer er iets tegen kunnen hebben, om de kosten van het vervoer der spuit ad drie gulden uit de kas uwer gemeente te voldoen".

(wordt vervolgd)

Uit onze buitenlandse ruilabonnementen

"'t Swanekoeriertje", Heist-op-den-Berg (België), okt. 1984:

- a) Omheiningen rond veld en wei in vroeger tijden. Hierin worden o.a. omschreven de begrippen vreetijd, vreeuwis, mennegat, veken, kenneven, kertelstokken.
- b) 120 jaar geleden reed te Heist-op-den-Berg de eerste trein. Zoals dikwijls in die tijd slechts ondanks kortzichtige rivaliteit van de nabijgelegen dorpen tot stand gekomen.
- c) Het boek "Wir, Muselmänner" van wijlen hun medelid René Lambrechts. Een beschrijving van zijn verblijf als politieke gevangene tijdens Wereldoorlog II in een Duits concentratiekamp.

"'t Swanekoeriertje", Heist-op-den-Berg (België), nov. 1984:

Enkele kanttekeningen bij de oprichting van Hallaar tot zelfstandige gemeente en zijn afscheiding van Heist-op-den-Berg (1876). Motieven pro en contra i.v.m. het schoolonderwijs, houding van de plaatselijke geestelijkheid en het bisdom, mentaliteitsverschil tussen de twee dorpen.

Th. van der Aalst